

ПОЛІЦІЯ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ДО 1917 Р. (НА ПРИКЛАДІ М. ЖИТОМИРА)

У XVIII ст. намітилися напрямки законодавчої регламентації поліцейської діяльності. На початку XIX ст. почалося формування основ поліцейського законодавства. Основним завданням поліції як органу охорони громадського порядку та суспільного ладу стала боротьба з кримінальною злочинністю, забезпечення громадського порядку, а також санітарної та пожежної безпеки.

Сфера поліцейського впливу охоплювала різні форми міського життя: порядок при богослужінні, хресній ході, розпуста, швидка їзда, кулачні бої. Поліція піддавала цензурі книги й контролювала народні розваги, чистоту міста, річок, води, їстівних продуктів, спостерігала за порядком торгівлі, санітарним станом. До обов'язків поліції входила боротьба з волоцюгами та грабіжниками, пожежами, порушниками спокою і таємними зборами. Поліція вживала заходів щодо забезпечення міста продуктами харчування, для дотримання правил торгівлі на ринках, дотримання міри і ваги, правил утримання трактирів і найманих слуг [1].

В Україні поліцію почали запроваджувати після 1775 р. на підставі „Учреждения для управления губерний Всероссийской империи” та „Статуту благочиния” від 8 квітня 1782 р. За „Учреждением для управления губерний Всероссийской империи” передбачалося створення спеціальних органів поліцейського управління: нижніх земських судів, очолюваних земськими ісправниками [2]. „Статут благочиния” регламентував структуру поліцейських органів, їх систему та основні напрямки діяльності, перелік караних поліцією діянь. Органом поліцейського управління в місті стала управа благочиния – колегіальний орган, до якого належали: поліцмейстер, обер-комендант або городничий, пристави цивільних і кримінальних справ виборні від громадян ратмани-радники. Керівництво поліцією покладалося на губернську владу: губернське правління вирішувало всі питання про призначення й зміщення поліцейських посад.

„Статут благочиния” перераховував правопорушення та санкції, що належать до відання поліції. До правопорушень належали: 1) дії, пов'язані з непослухом законам або рішенням поліцейських властей; 2) дії, спрямовані проти православної віри й богослужіння; 3) дії, що порушують громадський порядок, який охороняється поліцією; 4) дії, що порушують норми благочиния (пияцтво, азартні ігри, лайка, погана поведінка, самовільна забудова, недозволені вистави); 5) дії, що порушують порядок управління або суду (хабарництво); 6) злочини проти особистості, майна, порядку та ін.

Поліція могла застосовувати санкції тільки за деякі правопорушення: за суперечки проти православ'я, недотримання недільних і святкових днів, пересування без паспорта, порушення правил маклерського посередництва, недозволене носіння зброї, порушення митних правил та деякі майнові злочини. В інших випадках поліція обмежувалася проведенням попереднього слідства й передачею матеріалів у судові інстанції.

Покарання, що застосовуються поліцією, були такими: штраф, заборона певної діяльності, осуд, арешт на кілька днів, ув'язнення. „Статут благочиния” фактично сформував нову галузь права – поліцейське право [3].

Остаточно система поліцейського управління склалася після реформ 1860 – 70-х років. Тоді був створений Департамент поліції, що підпорядковувався Міністерству внутрішніх справ. Поліцейські установи були поділені на загальні та сільські. Загальна поліція в губернії підпорядковувалася губернатору та губернському правлінню, а в повітах — справнику та повітовому поліцейському управлінню, куди входив іще його помічник. Справник був головним і безпосереднім поліцейським начальником на території повіту. Помічник справника завідував канцелярією, а в разі відсутності начальника виконував його основні обов'язки.

Повіт ділився на стани, на чолі яких стояли станові пристави. Їм підлягали нижні чини поліції: урядники та стражники поліцейської сторожі, городові та інші служителі міських поліцейських команд, нижні чини кінно-поліцейської сторожі. Кількість станів залежала від розмірів повіту та густоти населення й становила 3-5 на повіт. Сільською поліцією керував частково становий пристав, частково земський начальник, якому у вирішенні правоохоронних завдань допомагали сільські старости й десятські.

Охорона порядку в повітових містах покладалася на міських приставів, їхніх помічників і поліцейських наглядачів. У губернських і великих повітових центрах існувало міське поліцейське управління, яке очолював поліцмейстер, йому підпорядковувався один або кілька помічників і городові. У таких містах, окрім поліції, існувало ще так зване „сыскное отделение”, до якого входили найбільш досвідчені поліцейські чини. Воно розкривало кримінальні злочини.

У 1887 р. Міністерство внутрішніх справ затвердило Інструкцію для поліцейських урядників [4]. Довірена уряднику, ділянка повинна була цілком входити до одного поліцейського стану й не дробитися між волостями. Урядники сусідніх ділянок зобов'язані були знати в обличчя один одного, а також найближчих станових приставів. Урядник мав проживати в межах своєї ділянки й не відлучатися з неї без дозволу пристава. Інструкція забороняла використовувати урядників для другорядних справ. Їх обов'язок полягав „в обнаружении преступных деяний и воспрепятствовании виновным уклониться от законного преследования”.

Завдання для поліцейської сторожі визначалися безпосередньо губернатором і повітовим справником. Поліцейська сторожа існувала у вигляді кінної та пішої. Доцільність введення кінної сторожі та її чисельність у кожній губернії визначалися особисто Міністром внутрішніх справ [5]. Імператорським Указом від 7 грудня 1913 р. для поліції було встановлене щорічне професійне свято – 5 жовтня – на честь святителя Алексія, митрополита Московського.

Після включення території Правобережної України до складу Російської держави на цих теренах були створені губернії. Територію сучасної Житомирщини включено до Житомирського, Новоград-Волинського та Овруцького повітів Волинської губернії, Радомишльського, Махнівського (з 1846 р. Бердичівського) та Сквирського повітів Київської губернії. З 1804 р. центром Волинської губернії стало місто Житомир. Цей адміністративно-територіальний поділ проіснував до 1923 р.

У 1886 р. Житомирський поліцмейстер Т. Вержбицький склав „Інструкцію міським поліцейським служителям”, яка визначала завдання та напрямки діяльності міської поліції. В інструкції зазначено: „Полиция имеет своим назначением защиту населения от угрожающей ему опасности... на полиции лежит точное содействие как судебным учреждениям, так равно и частным лицам, права которых нарушены, нарушаются или могут быть нарушены... закон требует, чтобы все полицейские меры проводились с полною нравственностью, так как всякий проступок полиции против нравственности вредит успеху её

действий и роняет её достоинство. В числе учреждений, мест и лиц полицейского управления состоят нижние полицейские служители, называемые в городах городскими. Городские наблюдают за порядком и благочинием в городе, а потому каждый городской, где бы он ни находился на службе, всегда есть блюститель порядка и благочиния, оберегающий личность и собственность каждого. Особые обязанности городских: - по наблюдению за порядком относительно езды на улицах; - относительно предупреждения беспорядков и происшествий на улицах; - по наблюдению за трактирными и питейными заведениями; - по наблюдению за нарушением устава пожарного; - относительно предупреждений преступлений и преступников; - по охранению общественного порядка, спокойствия и благополучия; - действия городских по раскрытию преступлений и поимке преступников” [6].

В інструкції нічого не сказано про політичний „сыск” чи боротьбу з інакомисленням. Однак інші документи таку діяльність підтверджують. Циркуляр губернатора від 25 червня 1907 р. зобов’язує Житомирського поліцеймейстера та повітових справників не допустити до продажу заборонених цензурою журналів „Архив освободительного движения” та „Юмористический альманах”.

Усі реформи й перебудови поліцейського відомства, що відбувалися на теренах Російської імперії, знаходили своє втілення і у Волинській губернії. Місцевому губернатору підлягав Житомирський поліцеймейстер й розшукове відділення. У повітах губернії охорона правопорядку покладалася на справників. Житомир був поділений на три поліцейські дільниці, які розміщувалися відповідно: перша — у міському будинку на вул. Базарній (сьогодні 1-го Травня), друга — у будинку Типографа на вул. Ілларіонівській (сьогодні Котовського), третя — у будинку Шура на вул. Великій Чуднівській (сьогодні Черняхівського). У січні 1906 р. у зв’язку зі збільшенням території міста та чисельності населення була утворена четверта дільниця, яка розміщувалась у будинку Свенцицького на вул. Заріченській (на сьогодні це будинок № 2 на вул. Барашівській) й обслуговувала Мальованку, Павликівку, Закам’янку та прилеглі хутори.

Про широке коло обов’язків поліції свідчить поліцейська хроніка в місцевій пресі. Так, газета „Волянь” від 8 січня 1914 р. повідомляла: „С 28 декабря по 4 января чинами полиции привлечено к ответственности: за нарушение положения об адресном столе — 73 лица, за нарушение правил извозного промысла — 21, за неочистку тротуаров и непосыпку песком — 18, за несвоевременное открытие и закрытие торговых заведений — 12, за грязное содержание дворов — 2, за нищенство — 8, за перекупку жизненных продуктов — 2, за нарушение тишины и спокойствия — 18” [7].

Серед кримінальних проявів значне поширення мали крадіжки та пограбування на дачних територіях. Це змусило міську думу виділити додаткові асигнування на утримання в цій місцевості двох поліцейських постів у складі 4 городських. Боролися велась із шахрайством та зловживаннями у торгівлі. У газеті „Волинские отклики” за травень 1911 р. відзначено: „У лавочника Я. Фридмана (ул. Полтавская, дом Ратнера) сыскной полицией обнаружено двое неклеименных весов и 12 штук гирь” [8].

Бичем для Житомира, як і багатьох провінційних міст, була проституція, з якою постійно намагалася боротися поліція. Газета „Волянь” у червні 1899 р. писала: „Можно сказать, что нет дня, чтобы в редакцию не поступали письма, в которых указывается на безобразия, происходящие на Чудновской улице, в особенности вечером. Эта, изобилующая известного сорта женщинами, улица является, вместе с тем, также излюбленным местом прогулок так называемых „супников” и вообще альфонсов всех оттенков. Единодушно указывается также в получаемых нами письмах на полный индифферентизм городских, которые

либо отсутствуют, либо же оказываются более чем снисходительны к господам и девицам, устраивающим скандалы и неприятности прохожим” [9].

Отже, можемо зазначити, що поліційна служба в Житомирі та Волинській губернії мала чітку структуру, визначену імперським законодавством, покликана була стояти на сторожі, насамперед, громадського порядку, зрідка залучалася до вирішення політичних проблем.

Література:

1. *Свод законов Российской империи. – Т. 2. Отд. второе, п. 12 – 1. – СПб.: Типография II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1833. – 903 с.*
2. *Свод законов Российской империи. – Т. 2. Отд. второе, п. 23. – СПб.: Типография II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1833. – 903 с.*
3. *Свод законов Российской империи. – Т. 2. Книга IV, п. 4095-4189. – СПб.: Типография II отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1857. – 1263 с.*
4. *Полное Собрание законов Российской империи. – Собрание второе. 12 декабря 1825 — 28 февраля 1881 гг. – Т. LIII. – Отд. первое. – № 58610. – СПб.: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1880. – 465 с.*
5. *Реент Ю. Уездная полицейская стража Российской империи. 200 лет МВД России. – М.,: 1999. – 416 с.*
6. *Бедриківський В. Міліція Житомирщини. – Житомир: Волинь, 2007. – 120 с.*
7. *Волинь. – 1914. – 8 января.*
8. *Волинские отклики. – 1911. – 14 мая.*
9. *Волинь. – 1899. – 20 мая.*